

ráfíának még mindig Tóth Dezső munkája tekinthető, amely 1957-ben (!) látott napvilágot.” (13.) Ebből a hiányból is adódik, hogy Szilágyi majdnem kizárólag olyan művekkel foglalkozik, amelyekre már az iskolából, az egyetemről pedig még inkább emlékezünk.

Más tehát a szakmai és a mondhatni közönség-emlékezet. Van az erudíciónak egy olyan szintje, ahol már az összefoglaló is eredetinek tűnik, illetve vannak azok a *szempontok*, amelyek révén a közismert elmozdul, és másik arcát mutatja. A *Marót bán* értelmezése például indokoltá teszi Szilágyinak azt a kijelentését, melyet egy interjúban tett: „Miközben írtam a könyvet, a magam számára több Vörösmarty-művet is újra felfedeztem, azaz rányílt a szemem arra, mennyire izgalmas és fontos szövegek lappanganak ez életműben. Csak egy példa: egyre kevésbé értem, a magyar színház hogyan felejthette el a *Marót bánt*.” (*Litera.hu*, 2021. október 27.) És ha én magam nem is lennék roppant kíváncsi a *Marót bán* előadására, az mindenképpen szép és megnyerő, ahogy a tanulmányíró kimozdítja a korabeli recepció hangsúlyosan *irodalmi* érveit: „...ha színházi logikával gondolkodunk,

akkor egy ilyen, érzelmileg ingadozó s nem kiismerhető nőalaknak (ti. az Idének) a megteremtése komolyabb színészi lehetőséget jelentett.” (147.)

„Szükséges világos distinkciókat tennünk: mire elegendő a tőlünk áttekintett szöveganyag tanúsága, s mi az, amit onnan nem láthatunk be.” (242.) Ez a mondat a *Vallás és mentalitás: Vörösmarty antropológiája* című, a *Befejezésben* közölt tanulmányból való, s a *Művek és problémák* tömböt követi. Szilágyi végig világos distinkciókat tesz, ami természetesen csak annyit jelenthet, hogy *igyekszik* világos distinkciókat tenni; s ez a legtöbb. Hiszen mindannyiunkat befolyásolnak dolgok, és a források is értelmezni kell; nem tudjuk, mi az igazság, pontosabban a saját igazságunkat találhatjuk meg. A maximum, amire irodalomtörténész törekedhet, az, hogy a saját igazságát a lehető legkörültekintőbben tárja fel, ez minél közelebb essen a *sejthető* igazsághoz, és a szerző ne tévessze össze az igazsággal – s e három kritériumnak Szilágyi visszafogottan és hibátlanul megfelel.

A „*Miért én éltem, az már dúlva van*” tisztességes tanulmánykötet az erkölcs és a szellem szempontjából egyaránt.

MOSZKVA TRÓJAI FALOVA/ KOMMUNISTA IRREDENTÁK/ GENERÁCIÓS KITÖRÉSI KÍSÉRLET? Főcze János: *A MADOSZ. Baloldali magyar történet a Román Királyságban, 1934–1944*

■ Erdély: fényes középkor, dicsőséges Fejedelemség, regényes Tündérvilág, táncházmozgalom, román–magyar viszálykodás, megélt kisebbségi lét. Főcze János könyvének első gondolatai egy képzeletbeli Erdély-kép valószínűsíthető aspektusait villantják fel. Teszi

ezt azzal a szándékkal, hogy már az elején felhívja a figyelmet és aláhúzza: „Erdély huszadik százada egyértelműen nem része még ennek az emlékezeti körképnek”. Később ehhez hozzáteszi, hogy Erdély kapcsán nemcsak a nagy sorsfordító események lehetnek érdeke-

sek, hanem „a hétköznapiak, az elvetélt igyekezetek és az ilyen-olyan okból elhallgatott vagy egyszerűen elsikkadt történetek is”. (5.)

Főcze Jánosnak 2020-ban jelent meg első monográfiája, melynek középpontjában a Magyar Dolgozók Országos Szövetsége (MADOSZ) áll. Egy olyan szervezet, melynek, annak ellenére, hogy csupán bő egy évtizedig létezett, mégis számos egymásnak ellentmondó értékelések révén maradt fenn emlékezete az utókor számára. Főcze vállalkozása tehát historiográfiai és emlékezeti szempontból is figyelemre méltó. Habár a szerző maga is tudatában van annak, hogy „nehéz dolgunk van tehát, amikor a témához nyúlunk” (6.), már itt az elején előrebocsátom, hogy a kísérlete egyértelműen sikeres volt, a célként kitűzött elfogulatlan bemutatás és értékelés megvalósult a közel háromszáznegyven oldalas monográfia révén. Ez talán nem is annyira meglepő, hiszen Főcze már egről doktori tanulmányai alatt is számos publikációt közölt a témához kapcsolódóan, a jelen könyv alapjául szolgáló disszertációját pedig 2019 őszén *summa cum laude* minősítéssel védte meg. Azért is tartottam fontosnak ezt kiemelni, mert a tudatos építkezés erőteljesen érződik a monográfián. A kutatási kérdések, historiográfiai kontextus és forrásadottságok bemutatása után a szerző kronológiai rendben haladva építi fel és bontja ki a MADOSZ-történetet. Ez a logikai vezérfonál különösen azért is fontos, mert bár egyetlen szervezet és annak szűk tagsága/társadalmi bázisa áll a középpontban, mégis a tágabb történeti kontextus miatt számos mellékszálát villant fel Főcze, ez pedig egy sokrétű és összetett szöveget eredményezett, amelyben a kronológiai vezetés segíti az Olvasót.

A szerző számos kérdést felvet a bevezetésben, ezeket három nagyobb csoportba lehet sorolni: forma, tartalom, pozíció. Alapvetően e pólusok köré építette fel a MADOSZ-történetet: mikor, hol és kik által működött a szervezet; hogyan határozható meg a mozgalom ideológiája, milyen eszmei hatások be-

folyásolták; végezetül pedig egy folyamatos pozícionálási kísérlet a romániai magyar baloldali és erdélyi történetben.

A Magyar Dolgozók Országos Szövetsége 1934 és 1944 között létezett, ha azonban csak a hivatalos működést nézzük, akkor még szűkebb, mindössze kétéves (1936–1938) történetről beszélhetünk. Előzménynek tekinthetjük az Országos Magyar Párt Ellenzékét, amelyet 1933. június 13-án alapítottak, majd a MADOSZ megalakulása után tagszervezetként csatlakoztak az új formációhoz. Főcze a szervezet történetének első szakaszát egyfajta „nemzeti-forradalmi” időszakként definiálja, amikor leginkább radikális és aktivista tevékenység jellemezte a társaságot. Ebben az első nagyobb egységben a Trianon utáni romániai magyar önszerveződési kísérletektől indulva ismerteti az előzményeket és a konkrét megalakítást. Emellett a szerző kiemelt figyelmet fordított azokra a személyekre, akik ekkor hangsúlyos szerepet játszottak, így Mayer Lászlóra és Blázi Istvánra, a szervezet első titkára és elnökére, valamint az ismertebb tagokra, úgymint Demeter Jánosra, Vincze Jánosra, Séra Zoltánra vagy éppen Mezei Lajosra. Ebben az időszakban a szervezet és annak működtetői nemcsak az Országos Magyar Párt ellenzéke voltak, hanem önmagukat a magyarországi politikai rendszer ellenfeleként is definiálták. Ráadásul működésük első szakaszában a román hatóságok is kiemelt figyelmet fordítottak a vezető alakokra. Nem véletlen, hogy a Gyimes völgyében 1934 őszén kirobbant lázadást gyorsan és hatékonyan felszámolták, több prominens személy ellen eljárást indítottak, és büntetéseket szabtak ki.

A könyv és egyben a MADOSZ-történet második nagyobb egységét a szervezet hivatalos működésének időszakak adja. Az átalakulás origóját a gyimesi események, Mayer László bebörtönzése és az ezzel párhuzamosan fennálló tetszhalott állapot jelentette. A változás (és talán túlélés?) szempontjából kulcsszereplővé lépett elő Bányai László, aki egyfelől átvette a szervezet

vezetését, másfelől pedig újradefiniálta annak tevékenységét, és egy lassú építkezési időszak kezdődött. Miként a MADOSZ szoros kapcsolatban állt a Kominternnel, úgy politikáját is erőteljesen meghatározta az utóbbi által kijelölt irányvonal. Ez az első szakaszban lényegében az első világháborút lezáró békerendszer meggyengítését és a kialakított európai rend lebontását jelentette. A MADOSZ-történet második fejezete azonban a már megváltozott Komintern-irányvonalhoz igazodott, ez a kelet-európai status quo fenntartását és népfreontos politizálást jelentett. Ennek megfelelően Főcze bemutatja Bányai azon törekvését, hogy a MADOSZ-nak széles körű romániai és nemzetközi kapcsolatrendszerét építsék ki, politikai programot dolgozzanak ki, és kapcsolatot/együttműködést találjanak a „polgári pártokkal”. A népfreontos törekvés jegyében 1935 utolsó harmadában szövetséget kötött a Petru Groza vezette Ekésfronttal (Frontul Plugarilor), a Demokratikus Blokkal (Blocul Democratic), valamint a Szocialista Párttal (Partidul Socialist). Bár ezek a kapcsolatok is jelentősek voltak a MADOSZ működésében, mégis ebben az értelemben a legnagyobb politikai akciót a Nemzeti Parasztpárthoz (Partidul Național-Țărănesc) való sikeres közeledés jelentette. Ezen új együttműködések után a már kezdetektől kialakult viszonyrendszer sem a kommunista párttal (Partidul Communist Român), sem az OMP-vel nem változott meg érdemben: előbbivel a történetileg kialakult szoros együttműködés, patronálás; míg utóbbival – a rövid népfreontos közeledés ellenére – szembenállás. Fontos azt is kiemelni, hogy jellemzően informális kapcsolatok révén a madoszosok ebben az időszakban fokozódó érdeklődést mutattak a magyarországi népi mozgalom baloldali szárnya iránt, főként a Duna-medence népeinek összefogása, a vidéki társadalom megszervezése és a háborúellenes témákban érezhető ez a fajta külső hatás.

Bányai tehát tevékenységének első időszakában a politikai kapcsolatrendszer kiépítésére fókuszált, kisebb-na-

gyobb sikerekkel. Főcze emellett részletesen bemutatja a MADOSZ politikai tevékenységét is. Ez az előbbi népfreontos folyamat mellett a programalkotást, a szervezet kiépítését és a nyilvánosság előtti egyre hangsúlyosabb megjelenést jelentette. Előbbi háttér munka kapcsán nemcsak a program főbb, hangsúlyosan szociális és kisebbségi jogkiterjesztési/jogbiztosítási irányultságú elemeit ismerhetjük meg, hanem a MADOSZ-történet újabb főszereplői lépnek színre a szerző által: Balogh Edgár, Tamás Gáspár és Méliusz József aktívabb fellépésére az idősokra és a programalkotási folyamathoz kapcsolódott. Az alakuló ideológia és program kapcsán szintén ki kell emelni röviden a magyarországi népi mozgalom hatását, hiszen a madoszosok nem csupán helyeselték nézetik egy jelentős részét, hanem jó néhányat igyekeztek átvenni és maguk is beemelni a saját eszmeiségükbe. Ezeket a szerző is érzékeli, és a markáns különbözőségekkel együtt igyekszik pontosan érzékeltetni.

Ezzel párhuzamosan folyt a MADOSZ lokális intézményesülése is, mások mellett Bukarestben, Déván, Marosvásárhelyen, Nagyváradon alakultak meg helyi szervezetei, de hangsúlyos volt ekkor már a jelenlétük Brassóban, Kolozsváron és Székelyudvarhelyen egyaránt.

1936-ra tehát kialakult a forma és tartalom, következő feladat a társadalmi bázis kiépítése és bővítése volt. Ennek eszközét elsőként a nyomtatott sajtóban látták, néhány hónapon keresztül kiadták Kolozsváron a *Falvak Népet*, az *Ellenzéki Közlönyt*, és a *Népakaratot*, majd ezen kérészerű kezdetleges kísérletek után a *Székelyföldi Népakaratot*, *Székelyföldi Néplapot* és az *Új Szót*, immáron Marosvásárhelyen. Emellett a könyvben részletesen olvashatunk a MADOSZ jelentősebb gyűléseiről, így az 1936. tavaszi brassói országos gyűlésről, amely a szervezet első nyilvános találkozója volt; a később fontos hivatkozási alappá váló Vásárhelyi Találkozó-ról; vagy éppen az első kongresszusról. Ez utóbbi kettő a hivatalos működés csúcspontjaiként is értelmezhetők. Né-

hány héttel később ugyan a MADOSZ a parlamenti választásokon képviselőjelöltek révén végre bekapcsolódhatott az országos politikai vérkeringésbe, ez csupán fellángolás volt, hiszen egyfelől egyik támogatottjuk sem szerzett mandátumot, ráadásul ezen voksolást követően radikális belpolitikai változásra került sor Romániában, amely végeredményben átalakította működésük környezetét és kontextusát, vagyis lehetőségeiket.

Az 1938 februárjában bevezetett királyi diktatúra kényelmetlen helyzetbe sodorta a MADOSZ-t is, lényegében egyfajta bénultság és útkeresési időszak következett a szervezet történetében. A fő vitakérdést az jelentette, hogy a radikálisan megváltozott politikai rendszerben hogyan lehetne érdemben újrapozicionálni magukat. A folyamatosan szűkülő kör hangsúlyosabb csoportját azok adták, akik a Vásárhelyi Találkózón megfogalmazott célokra és eszmékre hivatkozva a szerveződő Magyar Népközösségben kívántak egyre nagyobb befolyást szerezni. Főcze számba veszi ennek az útkeresésnek a fontosabb aspektusait, ezáltal az olvasók számára érthetővé/értelmezhetővé válik, hogy miért vált egyre szűkebb körűvé a MADOSZ működése és egyre hatástalanabbá annak törekvései.

Ebből a helyezkedési időszakból jutunk el a könyv és a MADOSZ-történet harmadik és egyben utolsó szakaszához. Miközben egyre kilátástalanabbá vált a szervezet további érdemi működése a román belpolitikában, két nemzetközi diplomáciai esemény lényegében véget vetett a megmaradt csoport tevékenységének. Egyfelől a Molotov–Ribbentrop-paktum hatására a korábbi népfrontos politikát feladva ismét egy nemzetiebb, forradalmibb szemléletre volt szükség, másfelől az egyre aktívabbá váló magyarországi külpolitika, annak fokozódó revíziós törekvése, majd az ebből a szempontból csúcspontot jelentő második bécsi döntés gyakorlatilag szinte lehetetlen helyzetbe sodorta a MADOSZ-t. Előbbi révén a térség erőviszonyai, utóbbi következtében pedig a

romániai belpolitika változott meg drasztikusan, ráadásul a MADOSZ-történet egy újabb szintérre terjedt ki 1940 augusztusa után, a magyar belpolitikára. Ezen új közegben rendkívül hátrányosnak bizonyult, hogy a korábbi időszakban a szervezet többnyire konzekvensen kiállt a román állam egysége mellett, deklaráltan antirevizionista politikát folytatott. A fokozódó kommunistaellenes hangulat és hatósági lépések miatt a megmaradt madoszosok egy része illegálisba kényszerült, egy másik része – zömében akik Erdély északi, tehát Magyarországhoz csatolt részén működtek – a magyar kommunista mozgalomhoz csatlakozott, de többeket internáltak, vagy áldozatokká váltak. A szerző ezen utolsó időszakot nagyon plasztikusan írta meg, láthatóvá válnak a dilemmák, a kényszerpályák, illetve a megmaradók egyéni sorsai is. Lényegében tekinthetjük ezt az időszakot egyfajta végjátéknak is, egy évtizedes kísérlet végkifejletének.

A könyv utolsó fejezetében Főcze János kísérletet tett arra, hogy koncentráltan, a kontextus korábban részletesen felvázolt aspektusait is figyelembe véve megértse/megértesse a MADOSZ történetét, működését, valamint szervezőinek és vezetőinek politikai viselkedését. Emellett az utolsó oldalakon felvillantja az olvasók előtt, hogy a különböző csoportok hogyan viszonyultak a MADOSZ-hoz. Egyértelműen látszik, hogy a szervezet vezetői nehéz helyzetben voltak, amikor pozícionálni akarták magukat. A magyar párti politikusok nem akarták megérteni a madoszos felvetéseket és kritikákat, „Moszkva trójai falovaként” értelmezték őket (300.); az Országos Magyar Párt folyamatosan, változó intenzitással támadta a szervezetet, hiszen megalakulását hangsúlyosan a tudatos szembehelyezkedés motíválta, ebből fakadóan politikai ellenfelek voltak; a magyar állam főként az antirevizionizmus miatt a románok képviselőinek, utóbbiak pedig irredentának tartották a madoszosokat. Gyakorlatilag ebben a közegben kellett volna érvényesülnie egy erdélyi törpe pártnak, ame-

lyet jól láthatóan minden irányból kihívások érték, ezek többsége inkább bomlasztó hatást gyakorolt a szervezetre, működését néhány kivételtől eltekintve egyik sem segítette vagy támogatta. Tevékenységét ebben a bő évtizedben leginkább két külső tényező befolyásolta: egyfelől a Komintern, hiszen a MADOSZ egyértelműen a szovjet törekvések egyik elemének tekinthető, „meghatározott helye volt a szovjet külföldi projektek között” (302.); másfelől pedig a romániai kommunista párt hatása és „patronáló” viszonya is meghatározónak bizonyult a működés és utóélet kapcsán.

Főcze János monográfiája révén lényegében beleláthatunk a korabeli romániai magyar politizálás belső világába, sőt az országos belpolitika főként baloldali színterébe, miközben – a szerző szavait kölcsönözve – „sajátosan erdélyi vitákkal, kérdésekkel, életutakkal és sorsfordító választásokkal találkozunk”. (303.) Éppen ez lehet a könyv legfőbb érdeme: az örökséggel való szembenézés elősegítése, amihez ez a munka egy objektív és tényszerű sorvezetőként szolgálhat.

Fábián Máté

NYELVI KÖRKÉP

Péntek János – Benő Attila: *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)*

■ Amint a kötet adataiból látható, a kétszerzős munka egy olyan könyvsorozatnak a része, amelynek a Kárpát-medencei magyar nyelv a tárgya. Ezt az általánosságot azzal kell pontosítanunk, hogy valójában a *külhoni*, az úgynevezett *utódállamokban* élő magyar közösségek nyelvének és nyelvhasználatának jogi és szociolingvisztikai helyzetéről, ezek bemutatásáról van szó. Vagyis a Kárpát-medencei magyarság újabban megrajzolt, államhatárokhöz igazodó, mozaikszerű nyelvi összképéből hiányzik a magyarországi magyar nyelv, illetve csak viszonyítási-összehasonlítási szerveződésként, s nem főlérendelt tárgyként van jelen. Ennek az elhatárolásnak a nyomán egy alapvető kérdés vehető fel. Miért foglalkozik a magyar nyelvtudomány *most* a külhoni magyarok nyelvi helyzetével és nyelvállapotával? Hiszen elvileg foglalkozhatott volna 1989 előtt is.

E tényállás okát a sorozatszerkesztői előszóban Kontra Miklós a magyar nyelv művelői hagyományban és a diktatúrában azonosítja. Szerinte az említett

hagyomány „a helyesnek, választékosnak, magyarosnak vélt vagy annak kikiáltott nyelvi ideált propagálja, s eközben a kétnyelvű magyarokat az egynyelvűeknek felállított mércével méricskéli” (19.). Ebből az érvelésből most csak a *kétnyelvű és az egynyelvű magyarok* kettősségre szükséges kitérni, ez ugyanis a magyarországi és a külhoni magyar nyelvközösségek helyzetének alapvető különbségére világít rá: arra, hogy Magyarországon az államnyelv egybeesik a magyarok anyanyelvével (ők ilyen értelemben egynyelvűek), ezzel szemben az utódállamok *magyar nyelvközösségei* az államnyelv és az anyanyelv kettősségében élnek (ezek a közösségek ilyen értelemben kétnyelvűek).

Azt, hogy a hivatkozott diktatúra – önnévén: *szocialista nemzetköziség* – miképpen akadályozta meg az anyaországi és az utódállamokbeli magyar közösségek anyanyelvváltozatainak belső és összehasonlító vizsgálatát, most nem kell részletezni. Csak azt kell hangsúlyozni, hogy az 1989 körüli kelet-közép-európai politikai változások után